

1966-01-01

พระธรรมนิเทศทวยหาญ

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

ศิวรักษ์, สุลักษณ์ (1966) "พระธรรมนิเทศทวยหาญ," *Journal of Social Sciences*: Vol. 4: Iss. 1, Article 9.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol4/iss1/9>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

Chulalongkorn Journal Online

Office of Academic Resources

Chulalongkorn University

Article Information:

To cite this document: สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (1966). พระธรรมนิเทศทวยหาญ.
Faculty of Political Science (JSS), 4(1), 82-85.

Date received:

Date revised:

Date accepted:

License and Terms:

This is an Open Access article under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>). Please note that the reuse, redistribution and reproduction in particular requires that the authors and source are credited.

พระธรรมนิเทศทวยหาญ

สุลักษณ์ ศิวรักษ์*

เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ พระธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุคมศิลป์) ถึงแก่กรรมลงด้วยโรครชรา อายุกว่าแปดสิบปี ไม่ปรากฏว่ามีหนังสือพิมพ์ฉบับใดถือเป็นข่าว ทั้งนี้ก็เพราะมหาชนสมัยนี้ ไม่รู้จักท่านผู้นี้เสียแล้ว และโดยที่ หนังสือพิมพ์ไทยเรา ไม่มีคอลัมน์ข่าวมรณะ obituary อย่างหนังสือพิมพ์ในต่างประเทศ ผู้อ่านทั่ว ๆ ไปก็เลยไม่มีโอกาสทราบว่าวันหนึ่ง ๆ คนหนึ่ง ๆ ที่สิ้นชีวิตลงนั้นเป็นใครบ้าง จะรู้จักเมื่อบุคคลผู้นั้นมีชื่อเป็นข่าวอยู่ในขณะสิ้นชีวิต หรือเมื่อก่อนสิ้นชีวิต คนยังรู้จักบุคคลผู้นั้นอยู่โดยมาก

แท้ที่จริง ใครก็ตามที่สนใจในทางอักษรศาสตร์อยู่บ้าง เพียงอ่าน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ด้วยความพิณิจพิเคราะห์ ก็จะได้เห็นนามพระธรรมนิเทศทวยหาญ ในฐานะกรรมการชำระพจนานุกรมด้วยผู้หนึ่งและท่านผู้นี้ ไม่เป็นกรรมการแต่เพียงในนามเท่านั้น วิธีการที่ท่านนิยามศัพท์ วิธีที่ท่านอธิบายศัพท์ ใครมีโอกาสได้ยินได้ฟังจะต้อง

ยอมรับว่านี่แหละ คือวิธีของนักปราชญ์โดยแท้

เมื่อก่อนจะเกิดราชบัณฑิตยสถาน สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงคิดตั้งสมาคมวรรณคดีขึ้น พระธรรมนิเทศทวยหาญ ก็ได้รับเชิญเข้าเป็นสมาชิกด้วยผู้หนึ่ง กิจธุระของสมาคมคงกล่าวก็คือ สมาชิกมีหน้าที่ไปค้นคว้าหาความรู้ ในทางวรรณคดี มาอ่านสู้กันฟัง ท่านผู้นี้รับภาระวินิจฉัยเรื่องบัญญัติศัพท์ ว่าได้แก่บัญญัติใดบ้าง ปรากฏว่าคำอธิบายของท่าน ได้รับคำชมเชยของที่ประชุมว่าดีมาก ยิ่งเมื่อคำนึงว่า ณ ที่ประชุมบัณฑิตยสถานนั้นไม่ชมกันง่าย ๆ หากคำอธิบายของพระธรรมนิเทศทวยหาญได้รับคำสรรเสริญถึงเพียงนี้ ย่อมแสดงว่าวินิจฉัยนี้ดีมากจริง ๆ ผู้ใดได้อ่านข้อเขียนนี้จะเห็นได้ว่าท่านก้นมาก และใช้ภาษาอย่างระมัดระวัง แม้คำยกย่องพระยาแพทยพงศาฯ และพระยาพิษณุฯ ท่านก็ไม่ใช้คำว่า “เจ้าคุณ” เพราะถือว่าเป็นภาษาพูด หากใช้คำว่า “ท่านพระยา” วิธเขียนหนังสือทั้งนี้

* สุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ข้าพเจ้าเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์พระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงระมัดระวังถึงขนาดนี้ การค้นของท่าน (ซึ่งสมัยนี้เรียกอย่างโก้กว่าวิจัย) ก็สอบทั้งคำอรรถและคำแปล ทั้งยังแสดงมติไว้ให้ทราบด้วยว่า นักปราชญ์บางคนแปลคั่น หรือแปลข้ามตอนใดบ้าง นี่แสดงให้เห็นว่าท่านถนัดงานละเอียดละออยิ่งนัก

ในฐานะนักแปล ท่านก็ได้แปล มหาเวสสันดรชาดก ในมหานิบาต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ หนังสือนี้เป็นเล่มสุดท้ายในชุดนิบาตชาดก ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีพระราชประสงค์ให้แปลขึ้นไว้ ฉะนั้นการแปลเรื่องดังกล่าว จึงใช้ประโยชน์ในรัชกาลที่ ๕ ทั้งสิ้น โดยเฉพาะท่านผู้แปลนิบาตชาดกเล่มสุดท้ายนี้ ล้วนเป็นนักปราชญ์ที่สำคัญยิ่งทุกท่าน ทางฝ่ายบรรพชิตก็ล้วนเป็นพระมหาเถระที่มีชื่อเสียง คือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดเบญจมบพิตร พระศาสนโศภน (แจ่ม) วัดมกุฏกษัตริย์ สมเด็จพระวันรัต (เฮง) วัดมหาธาตุ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน) วัดบรมนิวาส สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ) วัดเทพศิรินทร์ สมเด็จพระวันรัต

(เผื่อน) วัดพระเชตุพน และพระธรรมวโรคม (เซ่ง) วัดราชาธิวาส ทางฝ่ายฆราวาสก็มี ม.จ. พร้อม ลดาวัลย์ หลวงเทพคุณานุศิษฎ์ และพระสารประเสริฐ รวมอยู่ด้วย ส่วนพระธรรมนิเทศทวยหาญนั้น รับแปลกันทั้งสำนักบรรพ

จริงอยู่ พระธรรมนิเทศทวยหาญทั้งงานนิพนธ์ไว้ให้อุชุนรุ่นหลังน้อย ผิดกับพระสารประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป) ซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน และเมื่อลาสิกขาบทออกมาแล้ว ท่านก็ไปรับราชการทหารเสีย มิได้เป็นครูอาจารย์ หรือมีหน้าที่ทางค่านอาลักษณ์ หรือทางค่านกระทรวงธรรมการ เช่นศิษย์ของท่าน ท่านจึงมิได้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางนัก แม้กระนั้นก็ตาม คนวงใน ในกระทรวงกลาโหมทุก คนย่อมรู้อยู่ดีว่า หนังสือราชการของกระทรวงนั้น ที่สำคัญๆ ในทางสำนวนโวหาร ต้องผ่านท่านเสมอ ในทางอักษรวิธี ควรเขียนว่า เหตุการ หรือ เหตุการณ์ และควรใช้คำว่า สงเคราะห์ เมื่อไร อนุเคราะห์ เมื่อไร ท่านได้คัดสินไว้ให้แล้วสิ้น พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) เป็นประธานศาลฎีกาด้านภาษาในสมัยปลายรัชกาลที่ ๕ ฉะนั้น พระธรรมนิเทศทวยหาญก็เป็นเช่นนั้น ในรัชกาลที่ ๖ ที่ ๗ ทั้งที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม) เป็นต่อมาในระยะหลัง ได้ทราบว่าคุณเคยทูลทักสมเด็จพระ

กรมพระยาคำรงราชานุภาพเรื่องทรงใช้คำว่า ลัทธิพุทธศาสนา สมเด็จพระยาดำรงกับทรง ยอมรับว่า ที่ท่านพูดทุกท้วงนั้นถูกต้อง ทั้งนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า “ปราชญ์รู้เชิงกัน” อย่างแท้จริง วิธีการทำนองนี้ พระพิณิจ วรณการ (แสง) ก็เคยใช้กับสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศร มาแล้ว สงสัยว่าคนสมัย ใหม่ที่เป็นใหญ่เป็นโตจะฟังคำจากผู้น้อยอย่าง นั้แหละหรือ

พระธรรมนิเทศทวยหาญเป็นอนุศาสนาจารย์รุ่นแรกของกองทัพบก ท่านวางเนติแบบอย่างให้แก่อนุศาสนาจารย์รุ่นต่อ ๆ มา เป็นอย่างดี ถ้าท่านรุ่นหลัง ๆ จะดำเนินรอยตามท่าน และหันเหียนวิชาสมัยใหม่ เข้าไป ใช้ให้เหมาะแก่กาลเทศะ ภาวะของความ เป็นอนุศาสนาจารย์ ก็คงจะ ยังเหมาะแก่เหตุการณ์ปัจจุบันอยู่

ในฐานะอนุศาสนาจารย์นั้น พระธรรมนิเทศท่านถึงคนเป็นสัตบุรุษ มีศิลาจารวัตรงดงาม ซึ่งอนุศาสนาจารย์รุ่นหลัง ๆ มักต่างพร้อยกัน ท่านสอนถึงที่ท่านประพฤติ แม้พระสงฆ์องค์เจ้าที่เคยเป็นศิษย์ท่านมาแต่ ครั้งท่านยังดำรงสมณเพศ ก็เคารพนับถือท่านและไปตามปัญหาธรรมเอาจับท่าน พระภิกษุมณี เจ้าคุณอาจารย์ของผู้เขียน เคยยกย่องท่านให้ฟังเนื่อง ๆ ท่านเองเมื่อมารู้จักว่าผู้เขียนเป็นลูกศิษย์พระภิกษุมณี วัดทอง

นพคุณ ก็สรรเสริญท่านเจ้าคุณอาจารย์ของผู้เขียนให้ฟังเป็นเอนกปริยาย คุณท่านแต่ก่อน ท่านเคารพกันและกันจริงๆ

พระธรรมนิเทศฯ ท่านอาจไม่ใช่ นักพูด แต่ท่านพูดสอนคน เท่าที่ท่านสอนตนท่านเอง และท่านแก้ขาดสมเป็นทหาร รู้จักระเบียบวินัยเคร่งครัด คุณชื่อนี้พระและทหารมีเหมือนกัน นอกไปจากนี้แล้ว ท่านยังสะอาด โอ้อำ สง่า น่าเกรงขาม พร้อม ๆ กันนั้นก็มีอารมณ์ขันอย่างเยือกเย็น แต่เห็นบางโอกาส ก็ดูท่านบันทาสโทะไต่อย่าง ๆ เหมือนกัน ข้อเขียนของท่านที่แต่งไว้สอนทหาร ก็มีเรื่อง *ประสิทธิ์เม* ซึ่งเป็นการใช้ภาษาง่ายๆ สอนใจไม่ให้ทหารมวงายกับเครื่องลงของขลังนั่นเอง

เมื่อท่านยังดำรงสมณเพศอยู่นั้น ได้ทราบว่าคุณเป็นผู้ที่เปรี๊ยะปราชญ์ เป็นเปรี๊ยะ ๔ ประโยคแต่อายุยังน้อย เป็นท้าวทองรุ่งโรจน์ของสำนักวัดเทพศิรินทร์ และเป็นทีโปรคปราน ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ถึงกับทรงส่งให้ไปสืบอายุพระศาสนาที่ลังกาทวีป แม้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงพระมหากรุณา โปรคเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะที่พระอมราภิรักขิต ซึ่งถือกันว่าเป็นตำแหน่งนักวิชาการที่สำคัญของฝ่ายธรรมยุติ ราชทินนามนี้ก็เป็นทีพระสารประเสริฐควรจะได้เป็น หากทูลลาสิกขาบท

เสียก่อน

พระยาอนมานราชธนท่านเคยเล่าว่าพระราชาคณะรุ่นนั้นที่เปรื่องปราดอยู่ เป็นเปรียญเก้าประโยคโล่ๆกัน และชื่อ อยู่ พ้องกัน มีถึงสามรูป ก็นอกจากพระธรรมนิเทศทวยหาญที่วัดเทพศิรินทร์แล้ว ทางมหานิกายยังมีอีกสอง คือสมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ ซึ่งเวลานั้นเป็นพระปิฎกโกศล และพระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดประยูรวงศ์ ซึ่งต่อมาต้องลาสิกขาบทเมื่อเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่แล้ว ท่านเล่าต่อไปว่าท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เอ่ยนามท่านทั้งสามนี้อย่างมะนาวไม่มีน้ำ ตามแบบของท่าน ว่าอยู่ลังการูป ๑ อยู่ไหหลำรูป ๑ และอยู่นกกระจอกรูป ๑ ทั้งนี้ก็เพราะท่านที่วัดเทพศิรินทร์เคยไปลังกา ท่านที่วัดสระเกศมีเชื้อไหหลำ และท่านที่วัดประยูรวงศ์ ออกจะพูดจาแคล่วคล่องมากไปสักหน่อย

ความข้อนั้น เมื่อมีผู้เรียนให้พระธรรมนิเทศาทราบ ท่านหัวเราะหึๆ แล้วเล่าต่อ

ไปว่าท่านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์นี่เอง ที่เป็นคันเหตุนั้นให้คนใช้คำว่า ทม แทน รับประทาน อีกคำหนึ่งซึ่งพระธรรมนิเทศ ฯ ท่าน ทนไม่ได้อ ก็คือคำว่า การแต่งงาน ระหว่าง นาย ก. กับนางสาว ข. ซึ่งใช้ผัดกันมาเกร่อในสมัยนั้น เมื่อผู้เขียนเรื่องนี้จะมีภรรยา ก็เลยต้องให้เขาพิมพ์บัตรเชิญโดยเสียงคำนี้

ผู้เขียนเรื่องนี้มีโอกาสรู้จักท่านพระธรรมนิเทศทวยหาญในระยะบั้นปลายชีวิตของท่านแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะได้เข้าไปในที่ประชุมราชบัณฑิตเป็นครั้งคราว แต่ก็ถือว่าเป็นบุญตัวที่ได้รู้จักนักปราชญ์ขนาดนี้ ที่มีคามตั้งมั่นทั้งทางส่วนตัว และยังเป็นผู้มีส่วนเกื้อกูลต่อภาษาไทยที่รักของเราด้วย นอกไปจากนี้แล้ว ผู้เขียนยังถือตัวว่าเป็นหลานศิษย์ท่าน เพราะท่านเป็นครูของครู ความรักความเคารพที่มีต่อท่านเจ้าคุณ อาจารย์ มากมายเพียงใด ย่อมต้องขอเจียมมาให้แก่ท่านพระธรรมนิเทศทวยหาญด้วย ขอท่านจงประสบสุขในสัมปรายภพยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอด

ภาคนี้ศึกษา